

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

9/s (3) 2023

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодида Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

<i>Шарипов Шоҳруз Фахриддин ўғли</i> ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРДА ХУСУСИЙЛАШТИРИШ СИЁСАТИ ТАРИХИ	9-14
<i>Хо'jamuratov Umarjon Rustamovich</i> O'ZBEKISTONDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	15-22
<i>Raxmanov Zafar Odilovich, Aloxunov Alisher Axmadjonovich</i> FARG'ONA VODIYSI YODGORLIKLARIDA ANIQLANGAN TAMG'ALI SOPOL IDISHLAR.....	23-26
<i>Mirhakimova Feruza Xoldorjon qizi</i> МАНМУДХО'JA ВЕНБУДИЙ УY МУЗЕYI ТАРИХИ	27-31
<i>Жабборова Ойдина Ихтиёржон қизи</i> XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИДА МАҲАЛЛИЙ ТАРАҚҚИЙПАРВАРЛАР ТОМОНИДАН ИҚТИДОРЛИ ЁШЛАРНИ ГЕРМАНИЯГА ЎҚИШГА ЮБОРИЛИШНИНГ ТАШКИЛ ҚИЛИНИШИ.....	32-35

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

<i>Эшов Мансур Пулатович, Насырходжаева Дилафруз Сабитхановна</i> ЯШИЛ ИҚТИСОДИЁТ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	36-43
<i>Шадманов Эркин Шеркулович</i> МЕТОДОЛОГИЯ ОЦЕНКИ ВЛИЯНИЯ ДЕТЕРМИНАНТ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ	44-52
<i>Асатуллаев Хуршид Сунатуллаевич</i> ДАВЛАТ ФИСКАЛ (БЮДЖЕТ-СОЛИҚ) СИЁСАТИНИНГ ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ ВА БАНДЛИККА ТАЪСИРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ.....	53-60
<i>Кулибоев Азамат Шоназарович</i> ДАВЛАТ ТИББИЁТ ТАШКИЛОТЛАРИНИ БЮДЖЕТДАН МОЛИЯЛАШТИРИШ ЖАРАЁНИ ТАҲЛИЛИНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	61-68
<i>Razzaqova Durdon Adashboy qizi</i> IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA BUXGALTERIYA DASTURINING AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI.....	69-76
<i>Muminova Elnorahon Abdugarimovna, Uraimjonov Azizbek Raxmonjon o'g'li</i> YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISHDA QAYTA TIKLANUVCHI ENERGIYA MANBALARINING O'RNI	77-86
<i>Эргашев Отамурод Тоштемурович</i> КИЧИК БИЗНЕСНИ МОЛИЯ-КРЕДИТ МЕХАНИЗМЛАРИ ОРҚАЛИ ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ Йўналишлари.....	87-93
<i>Matyoqubova Dilfuza Olimboyevna, Qobulov Ozodbek O'ktamboy og'li</i> MINTAQALARDA GLOBAL OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGI VA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHDA TADQIQOTNING O'RNI	94-97
<i>Isaqova Zebo Murodovna</i> DAVLAT BOSHQARUVI TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA LOYIHA BOSHQARUVI STANDARTLARI INTEGRATSIYASI.....	98-104
<i>Улашов Алибой Рашид ўғли</i> ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИҚТИСОДИЁТИНИ РИВОЖЛАНИШИДА МИНТАҚАВИЙ ТАФОВУТЛАРНИНГ ЎРНИ	105-113

<i>Матюсупов Бунёд</i> АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	1114-123
<i>Мухитдинова Камола Алишеровна</i> ИҚТИСОДИЁТДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТИ ВА УНИ БЕЛГИЛОВЧИ ОМИЛЛАР	124-131
<i>Ҳакимов Ҳакимжон</i> ДАВЛАТ ҚИММАТЛИ ҚОҒОЗЛАРИ БЎЙИЧА ДАРОМАДЛИЛИК ЭГРИ ЧИЗИҒИНИНГ ШАКЛЛАНИШ ХУСУСИЯТЛАРИ	132-141
<i>Achilova Ramziya A'zamovna</i> ISHCHI KUCHI VA UNING BANDLIGI	142-149
<i>Nasriddinova Dildora Shukrullayevna</i> OLIY TA'LIM XIZMATLARI BOZORIDA MARKETING TADQIQOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MODELLARINI YARATISH	150-157
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Хайридинов Аббосхон Анварович</i> YOSHLAR ORASIDA MAFKURAVIY TAHIDDLARNI OLDINI OLIHDA HUQUQ TARTIBOT ORGANLARINING VAZIFALARI	158-162
<i>Jurayev Alisher Tulqinboyevich</i> TA'LIMGA OID DAVLAT SIYOSATINI AMALGA OSHIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLARNING IJTIMOY AHAMIYATI	163-170
<i>Бекбаев Рауф Рустамович</i> ТРАДИЦИОНАЛИЗМ В ФИЛОСОФИИ КОНФУЦИАНСТВА.....	171-176
<i>Qayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING SOSIOLOGIK QARASHLARINI O'RGANISHNING METODOLOGIK JIHATLARI.....	177-183
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHDA TARIXIY TAFAKKUR MADANIYATINING O'RNI VA AHAMIYATI.....	184-188
<i>Нуруллаева Зулхумор Сидаматовна</i> МАҚОМ САНЪАТИ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ХУСУСИЯТЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	189-193
<i>Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна</i> “ҲУШ ДАР ДАМ” МОҲИЯТИ: МЕТАФИЗИК ТАҲЛИЛ	194-199
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLATNING NAZARIY VA METODOLOGIK ASOSLARI: VUJUDGA KELISH SHARTLARI, BELGILARI VA FUNKSIYALARI	200-204
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Xolmatova Malika Ibadullayevna</i> AD'JEKTIVLI IDIOMALAR: QO'LLANILISHI, KELIB CHIQISHI VA MADANIY AHAMIYATI TAHLILI.....	205-209

<i>Olga Filippova</i> CLUSTER IMPLEMENTATION OF FUNCTIONS OF REDUNDANCY MEANS.....	210-222
<i>Эргашева Асаль Эркиновна</i> СПЕЦИФИКА РИТМИЧЕСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОЗЫ МАРИНЫ ЦВЕТАЕВОЙ	223-226
<i>Xaitova Gulhayo Tovasharovna</i> TILSHUNOSLIKDA “YAQIN – UZOQ” OPPOZITSIYASINING CHOG‘ISHTIRMA TADQIQI MASALASI (ingliz va o‘zbek tillari misolida)	227-231
<i>Rustamova Dilrabo</i> ATAMALAR LUG‘ATIDA LUG‘AT MAQOLASINING TUZILISHI.....	232-241
<i>Кдырбаева Бахытгуль Кеунимжаевна</i> ПАРНЫЕ СЛОВА В КАРАКАЛПАКСКОМ ЯЗЫКЕ: ОБЗОР ОСНОВНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ.....	242-248
<i>Fayziyeva Aziza Anvarovna, Sadirova Sitara Sobirovna</i> TARJIMA MUAMMOLARINI YECHISH STRATEGIYALARI	249-253
<i>Alaudinova Dilnoza Rustam qizi</i> FRAZEOLOGIK (TURG‘UN) BIRIKMALAR VA ULARNI TARJIMA QILISH USULLARI	254-260
<i>Erdonova Muxlisa Hoshim qizi</i> ORNITONIM KOMPONENTLI MAQOLLARNING LINGVISTIK TADQIQI.....	261-265
12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР	
<i>Zaripov Mirzali Miraliyevich</i> KORRUPTSIYA MUAMMOLARINING SABABLARI VA YECHIMLARI	266-270
13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ	
<i>Yuldashev Mengali Ziyaduloyevich</i> BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QITUVCHILARIDA MUSTAQIL ISHLASH KOMPITENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH.....	271-276
<i>Yarkinay Nurumbekova Anarmatovna</i> INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA MURABBIYLIK KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH PEDAGOGIK ZARURAT.....	277-284
<i>Sadullayev Dilmurod Baxtiyor o‘g‘li</i> INNOVATSIYA BOSHQARUV ASOSIDA BOSHQARUV XODRLARINI TAYYORLASH SIFATINI OSHIRISH OMILLARI	285-290
<i>Xudayqulova Zarifa Ummatqulovna</i> BO‘LAJAK PEDAGOGLARNI AKSIOLOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA MA‘NAVIY-MA‘RIFIY FAOLIYATGA TAYYORLASH IMKONIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	291-301
<i>Бекчанова Солиха Давлатназаровна</i> ТИББИЁТ ОЛИЙ ТАЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИДА ДИВЕРГЕНТ ТАФАККУРНИ РИВИЖОЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ИМКОНИАТЛАРИ	302-307
<i>Xasanova Gulsanam Xusanovna</i> MAGISTRATURA TALABALARING TASHKILY-BOSHQARUV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODEL I	308-314
<i>Allanazarov Qo‘ldosh Olimovich</i> TALABALARNING TANLAGAN KASBIY FAOLIYATI VA IJODIY QOBILIYATLARINI INTERFAOL METODLAR ORQALI RIVOJLANTIRISH	315-319

<i>Umarov Nurbek Irkinovich</i> KVEST TEXNOLOGIYASINI TA'LIM JARAYONIDA QO'LLASH ASOSLARI	320-324
<i>Буранова Мадина Уктамовна</i> ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРАДИЦИОННОГО И НЕТРАДИЦИОННОГО ВИДОВ ЧТЕНИЯ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ	325-330
<i>Зияева Хушнудабону Илхомжон кизи</i> ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВЫХ НАВЫКОВ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА	331-339
<i>Toshpulatova Dilraboixon Sobirjonovna</i> BIOLOGIYA FANINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARNING KREATIV QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	340-346
<i>Madaminova Nargiza Zuxridinovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY MADANIYATINI YUKSALTIRISHDA IJTIMOIY FANLARNING AHAMIYATI	347-351
<i>Shomurzayeva Nasiba Xoshimovna</i> PIYODA YURISH SAYOHATLARNI TALABALAR O'RTASIDA OMMALASHTIRISH	352-356
<i>Xoliyorov Murod Shavkatovich</i> O'QUVCHI YOSHLARDA IJTIMOIY MOTIVLARNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHARTLARI.....	357-362
<i>Хамроқулова Дилнавоз</i> БОЛАЛАРДА ТАБИАТГА ДОИР ТАСАВВУР ВА ТУШУНЧАЛАРНИ ШАКЛЛАНИШИ....	363-366
<i>Tursunova Shaxzoda Baxromovna</i> TEXNOLOGIYA TA'LIMI O'QITUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATI VA BOSHQARUV MAHORATINI RIVOJLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	367-373
<i>Usmonov Abdurashid Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARDA DEVIANT XULQ SHAKLLARINING NAMOYON BO'LISHI VA TAHLILI	374-380
<i>Ўтанов Ўткир</i> ЎЗБЕКИСТОНДА ЎҚИТУВЧИ МАЪНАВИЙ ҚИЁФАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ КОНЦЕПТУАЛ АСОСЛАРИ	381-387
<i>Kuchkarov Bahodir Tashmurodovich</i> BO'LAJAK HARBIY OFITSERLARDA UMUMMADANIY KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK OMILLARI	388-392

Матюсупов Бунёд
Урганч Давлат университети
Иқтисодиёт кафедраси ўқитувчиси
E-mail: bunyodbest@gmail.com

АҚЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТУРИЗМ ДЕСТИНАЦИЯЛАРИ ВА ШАҲАРЛАРДА САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

Аннотация. Ушбу мақолада ақли туризм технологиялари, шунингдек ақли шаҳар ва туризм дестинацияси тушунчалари таҳлил қилинган, уларнинг ўзаро боғлиқлиги ўрганилган ҳамда рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш бўйича тегишли хулоса ва таклифлар берилган.

Калит сўзлар: смарт туризм, ақли шаҳар, туризм дестинацияси, ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ), туризм дестинациясида БА, ақли туризм технологиялари (АТТ).

Matyusupov Bunyod
A teacher at the Economics Department
of Urgench State University

EFFECTIVE USE OF SMART TECHNOLOGIES IN TOURISM DESTINATIONS AND CITIES

Abstract. In this article, the concepts of smart tourism technologies, smart cities and smart tourism destinations are analysed, their interrelationship is studied, and relevant conclusions and suggestions are given on the effective use of digital technologies.

Keywords: smart tourism, smart city, tourism destination, information-communication technologies, six "A" in tourism destinations, smart tourism technologies.

Матюсупов Бунёд
Преподаватель кафедры "Экономика"
Ургенчского государственного университета

А ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СМАРТ-ТЕХНОЛОГИЙ В ТУРИСТИЧЕСКИХ ДЕСТИНАЦИЯХ И ГОРОДАХ

Аннотация. В данной статье анализируются технологии смарт-туризма, а также понятия «умный город» и туристическая дестинация, изучается их взаимосвязь, а также даются соответствующие выводы и предложения по эффективному использованию цифровых технологий.

Ключевые слова: смарт-туризм, умный город, туристическая дестинация, информационно-коммуникационные технологии, шесть «А» в туристических дестинаций, технологии смарт-туризма.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V3SI9Y2023N16>

Кириш. Глобаллашув шароитида туризм соҳаси янги иш ўринлари яратилишига, аҳоли турмуш даражасини ошишига, инфратузилма шароитларининг яхшиланишига ҳамда жамият ривожига сезиларли ҳисса қўшиб келаётганлиги сабабли кўплаб мамлакатларнинг ижтимоий-иқтисодий фаолиятининг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. UNWTO [1] маълумотларига асосан,

2023 йилнинг III чораги якунлари бўйича олдинги йилнинг мос даврига нисбатан 38 фоиз кўп (975 миллион киши атрофида) туристлар халқаро саёҳатларини амалга оширган бўлсада, бу 2019 йил натижаларидан 13 фоизга кам ҳисобланади. Пандемия сабабли мамлакатларга киришда қўйилган чекловлар кейинги йилларда юмшатирилганлиги сабабли халқаро туризм йўллари очилди ва кун сайин унга талаб ортиб бормоқда. Шунингдек, UNWTO экспертлари 2024 йилда халқаро туризм пандемиядан олдинги кўрсаткичларига тўлиқ эришади деб прогноз қилишган. Ушбу кўрсаткичларга эришиш учун дунё мамлакатларида туристик дестинациялар фаолиятида АТТдан самарали фойдаланиш меанизмларини кенг жорий қилиш асосий вазифа бўлиб ҳисобланади.

Бугунги кунда иқтисодиётнинг бошқа соҳаларида бўлгани каби туризм соҳаси ривожиди ҳам АКТдан самарали фойдаланиш муҳим йўналишлардан бири ҳисобланади. XXI асрга келиб, “smart” (ақлли) атамаси билан бевосита боғлиқ деб ҳисоблаган АКТнинг жадал ривожланиши кўплаб соҳалар қатори туризм индустриясида ҳам сезиларли ўзгаришларга сабаб бўлди ва “смарт туризм дестинацияси” атамаси қўлланила бошланди [2]. Ақлли технологиялар ҳозирда саёҳатчилар фаолиятининг барча босқичларида кенг қўлланилганлиги сабабли АТТ тушунчаси туризм соҳасида энг муҳим омилга айланди. Юқорида келтирилган фикрлардан келиб чиқиб, илмий тадқиқотларда олимлар томонидан смарт туризмга туристик дестинацияда технологик йўналтирилган сайёҳлик тажрибаси сифатида таъриф беришган [3].

Смарт туризм дестинациясини шакллантириш манфаатдор томонлар ўртасида маълумот алмашишни осонлаштиришни талаб қилади, бу уларнинг қарор қабул қилиш жараёнини яхшилайти ҳамда туристларга янги такомиллаштирилган хизматларни тақдим этилишига ёрдам беради [2]. Шу сабабдан, ақлли туризм айнан туристик ресурслар ва смарт технологияларнинг интеграциясига олиб келиши ҳамда туризм манфаатдор томонларига муҳим маълумотларни тезкор алмашиш имконини бериши билан манфаатдор томонларнинг эътиборини тортмоқда [3,4]. Масалан, буюмлар интернетини, мобил иловалар, виртуал реаллик (VR), тўлдирилган реаллик (AR), ижтимоий медиа ва сунъий интеллектга асосланган ақлли қурилмаларнинг кенг тарқалиши туристик хизматлар кўрсатувчи субъектларга катта ҳажмда маълумотларни яратиш, сақлаш ва қайта ишлаш учун улкан имкониятларни тақдим этади.

Методология ва материаллар. Ушбу мақолада туризм соҳаси ривожиди АКТнинг аҳамияти, шунингдек смарт (ақлли) шаҳар ва туризм дестинациясининг хусусиятлари ҳамда улар ўртасидаги муносабатларни ўрганиш мақсад қилинган. Кўзланган мақсадларга эришишда туризм дестинацияси рақобатбардошлигини оширишда ақлли технологияларнинг ролини, шунингдек ақлли шаҳарларнинг моҳиятини ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳамда ақлли туризм дестинациялари табиатини ёритиш учун сифат таҳлил ўтказилиб, кенг қамровли адабиётлар ўрганилди. Мақолада АТТнинг, ақлли шаҳар ва туризм дестинацияларига берилган таърифлар кўриб чиқилиб, уларнинг хусусиятлари, аҳамияти ва ўзаро алоқалари таҳлил қилинган. Ақлли туризм бўйича тадқиқотлар меҳмондўстлик ва туризм соҳасидаги журналлар билан чекланиб қолмаслиги, бунда ақлли шаҳарларни тадқиқ қилувчи журналлар ҳамда тегишли бошқа материалларни ҳисобга олиб, адабиёт таҳлилида турли хил фан соҳалари бўйича материаллар кўриб чиқилди. Фойдаланиш қулайлиги ва

тадқиқотчилар учун очиқлиги туфайли Web of Science, Scopus ва Google Scholar ушбу тадқиқот учун онлайн маълумотлар базаси сифатида танланди.

Тадқиқот натижалари, таҳлиллар ва муҳокамалар. Бугунги кунда туристлар томонидан саёҳатни режалаштириш ва амалга оширишда кенг қўлланилаётган АТТ барча манфаатдор томонларга кўпроқ асосли қарорлар қабул қилиш имконини берувчи, реал вақтда маълумотларни тақдим этиш учун технологик ускуналар, дастурий таъминот ва тармоқ технологияларини бирлаштирган инфратузилмадир [3]. АТТ таркибига буюмлар интернет (Internet of things), булутли технология, Wi-Fi, сунъий интеллект, AR, VR, мобил иловалар, ижтимоий тармоқлар ва бошқа туризм билан боғлиқ платформаларни киритиш мумкин [5]. Ўз навбатида, кўпчилик сайёҳлик компаниялари АТТдан фойдаланиб рақобатбардош фаолиятни амалга ошириш ва дестинация имиджини яхшилашга ҳаракат қилмоқдалар [6, 7, 8]. Бундан ташқари, сайёҳлик фаолиятини режалаштиришда ва бошқаришда сайёҳлик агентликларининг таклифларига таянмасдан, мобил иловалар, веб-сайтлар ҳамда АТТнинг кенг қамровли имкониятларидан фойдаланмоқдалар. Чунки, смартфонларда ақлли туризм иловаларидан фойдаланиш сайёҳларга келажакдаги саёҳат режаларини тузиш ҳамда туризм дестинациясини танлашда ушбу дестинациялар тўғрисидаги тажрибалар, шарҳ ва фикр-мулоҳазаларни ўрганиш учун қулай ҳисобланади.

АТТ туристларни қулай ва бой маълумотлар билан таъминлаш орқали уларнинг саёҳат тажрибаларини оширадиган саёҳат мобил иловалари ва онлайн маълумот манбаларининг барча турларини ўз ичига олади [5, 9]. Ушбу йўналишда амалга оширилган тадқиқотларда ахборотлилик (informativeness), интерактивлик (interactivity), қулайлилик (accessibility), шахсга йўналтириш (personalization) ва хавфсизлик (security) каби бешта атрибутлари орқали АТТни ўрганиб чиққан [3, 10, 11].

Ахборотлилик - бу туристик дестинацияларда АТТ томонидан тақдим этиладиган маълумотларнинг ҳажми, сифати, ишончлилиги ва аниқлиги нуқтаи назаридан комбинацияси сифатида аниқланади [10]. Ушбу атрибут АТТга сайёҳлик веб-сайти фойдаланувчиларига фойдали, зарурий ва инновацион маълумотларни тақдим этиш имконини беради. Шунингдек, ахборотлилик - бу туристик дестинацияларда АТТ томонидан тақдим этилаётган ахборот сифати ва ишонччилигининг комбинациясидир [5, 12]. Маълумот сифати ва ишончлилиги туризмнинг номоддий табиати туфайли сайёҳларнинг дестинациядаги умумий тажрибасига таъсир қилишда ҳал қилувчи рол ўйнайди [9]. Хулоса қилиб айтганда, ушбу атрибут дестинациянинг рақобатбардошлигига ҳисса қўшишда АТТнинг қимматли ўлчовидир.

Иккинчи атрибут ҳисобланган интерактивлик АТТни туристларга онлайн жонли мулоқот қилиш ва ўз саволларига тезкор жавобларни олишда қанчалик ёрдам беришини ифодалайди [12]. Jeong ва Shin [9] фикрига асосан АТТнинг интерактивлиги туристик хизмат кўрсатувчиларга ўзаро алоқани ривожлантиришга, янгиланган туристик маълумотларни олишга, шунингдек янада жозибадор хизматларни таклиф қилишга имкон беради. Маълумот излаш вазифасини сезиларли даражада осонлаштирилганлиги сабабли, юқори интерактивлик саёҳатчиларни технологиялардан фаол фойдаланишга, изоҳлар ёзишга ва фикр билдиришга ундайди. Бундан ташқари, интерактивлик мақсадли маркетинг бўйича мутахассисларга бозорнинг турли сегментларининг ўзига хос хусусиятларини аниқлашга имконият яратиб, кўпроқ

индивидуал мослаштирилган хизматларни лойиҳалаш ва амалга оширишда ёрдам беради. АТТнинг интерактивлиги юқорида келтирилган хусусиятлари орқали туристик маҳсулотларни излаб топиш ва сотиб олишда муҳим аҳамият касб этади.

Учинчиси қулайлилик атрибути бўлиб, у АТТдан фойдаланишнинг қанчалик осон ва қулай эканлигини, яъни туристик дестинациянинг мавжуд хизматлари тўғрисидаги маълумотларни сайёҳлар томонидан онлайн тарзда осонгина топиш ва улардан фойдаланиш даражасини билдиради [6, 12]. Туристлар саёҳатга чиқишдан олдин ҳамда саёҳат давомида маълумот олиш учун турли хил АТТнинг мавжудлиги ва улардан фойдаланишнинг қулайлиги муҳимлигини таъкидлайдилар. Шунингдек, АТТнинг юқори қулайлик даражаси сайёҳларнинг туристик дестинация ҳақида кўпроқ билиш истагини оширади [7]. Бу эса, ўз навбатида, туристларнинг саёҳат тажрибасини ва ўз саёҳатидан ҳамда туристик дестинациядан зарурий даражада қониқишини таъминлайди [6]. Бундан ташқари, ушбу атрибут рақамли дунёда дестинацияни тарғиб қилиш ва потенциал ташриф буюрувчиларни жалб қилишда ҳам муҳим рол ўйнайди.

АТТнинг тўртинчи атрибути, шахсга йўналтириш (персоналлаштириш ёки маълумотларни фойдаланувчиларга мослаш, уларнинг ўзларига бевосита тегишли маълумотлар билан таъминлаш деб ҳам аташ мумкин) мижозларнинг эҳтиёжлари, мақсадлари ва афзалликлари ҳақида маълумотларни аниқлаб, улар бўйича тегишли маълумотларни тақдим этиш жараёнидир [8]. Шахсга йўналтириш - бу маълум маҳсулот, хизмат ва маълумотларга индивидуал эътибор бериш ёки уларни туристларнинг индивидуал истаклари ва афзалликларига мослаштиришдир [12]. Бу атрибут сайёҳларга саёҳат талабларига жавоб берадиган аниқ маълумотларни тақдим этиши [9], шунингдек, катта маълумотлар ёки булутли ҳисоблаш саёҳатчиларга уларнинг афзалликлари, шахсияти ва сотиб олиш тарихига мослаштирилган тавсиялар бериши мумкин [7]. Буларнинг барчаси маълумот қидиришга сарфланган вақтни қисқартириш орқали ушбу атрибутнинг туристлар қониқишига ижобий таъсир қилишига кўмаклашади. Масалан, дестинациянинг диққатга сазовор жойлари ҳамда уларга қандай бориш мумкинлиги ҳақида туристлар учун мўлжалланган маълумотларни тақдим қилувчи мобил илова ёрдамида туристлар ўз саёҳатларини янада эса қоларли ва мазмунли ўтказишлари мумкин. Шунингдек, автомобил йўлларидаги тирбандликни кўрсатувчи иловалар туристлар учун йўл вақтини қисқартириш ҳамда тирбандлик сабабли юзага келиши мумкин бўлган стрессни камайтириш орқали туризм тажрибасини оширишда муҳим восита ҳисобланади [9]. Бундай иловалар сайёҳларга кўплаб имкониятларни тақдим этиши мумкин бўлган самарали йўл ҳисобланади.

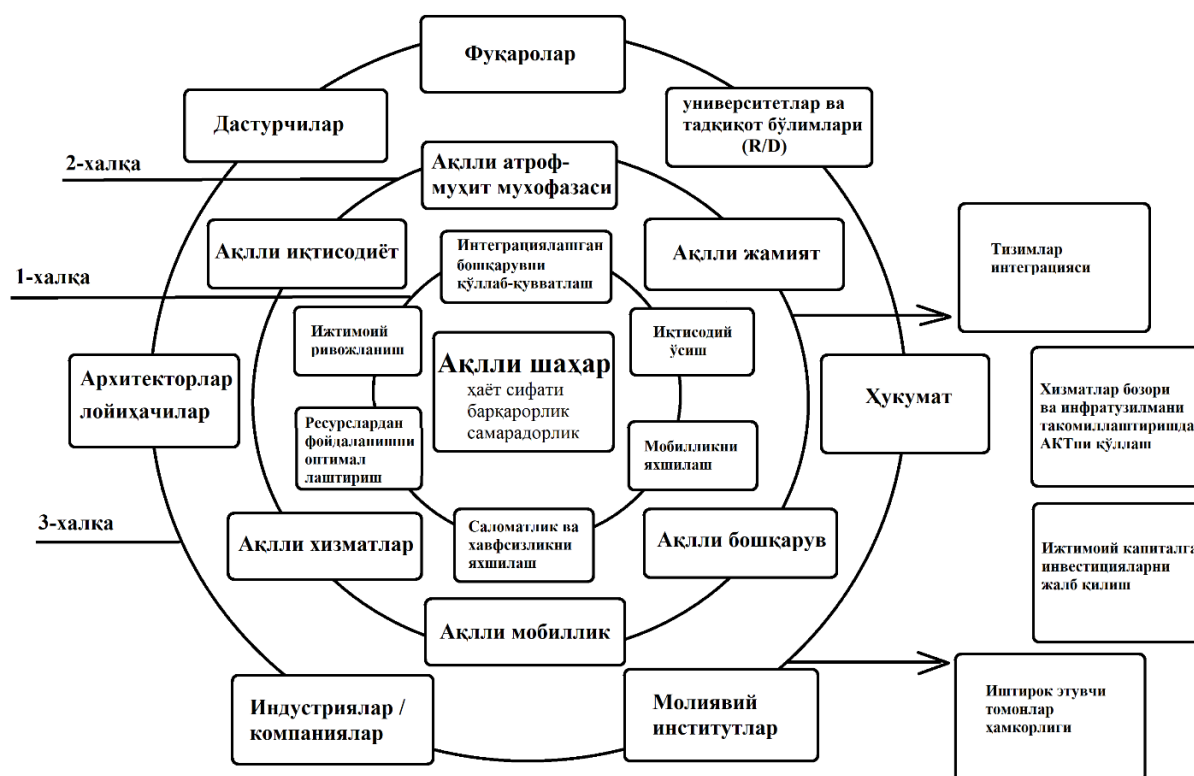
Хавфсизлик, АТТнинг охириги атрибути, фойдаланувчиларнинг шахсий маълумотларининг хавфсизлиги ҳисобланади [6]. Хусусан, хавфсизлик деганда, бевосита манфаатдор томонларнинг шахсий маълумотлари онлайн харид ёки брон қилиш бўйича транзакциялар пайтида хавфсиз ва махфий сақланиши тушунилади. Шахсий маълумотларни ҳимоя қилиш рақамли дунёда ҳал қилувчи аҳамият касб этиб, турли хил онлайн транзакциялар пайтида мижозларнинг, жумладан туристларнинг шахсий маълумотларининг хавфсизлигига бўлган ишонч даражасини оширади. Бу масаланинг қониқарли даражада таъминланмаслиги туристларнинг қайта ташриф буюриш истагига салбий таъсир қилади, чунки туристлар шахсий маълумотлар

хавфсизлигига хавф ёки таҳдидни ҳис қилганда, уларнинг бу борадаги хавотирлари ошади ва натижада режалаштирилаётган онлайн транзакцияни яқунламайдилар [9].

Ўз навбатида, ақлли туризм дестинациялари билан бевосита боғлиқлиги сабабли ақлли шаҳар тушунчасига алоҳида тўхталиб ўтиш лозим. Ақлли шаҳар аҳолининг умумий ҳаёт сифатини яхшилаш ва ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш учун замонавий хизматларни тақдим эта оладиган АКТ билан таъминланган шаҳар ҳисобланади [2]. Ривожланган АКТ инфратузилмаси орқали ақлли шаҳарлар ҳудуднинг иқтисодий даражасини, бошқарув жараёнларида фуқаролар иштирокини ва давлат фаолияти самарадорлигини оширади ҳамда ижтимоий ривожланишга сезиларли ҳисса қўшади. Шу билан бир қаторда, ақлли шаҳарлар (1) интеграциялашган, яшаш учун қулай, экологик тоза шаҳар марказларини ривожлантириш учун мавжуд технология ва ресурслардан оқилона фойдаланишни ҳамда (2) электр, транспорт ва бошқа логистика операцияларини оптималлаштириш ёрдамида шаҳарлар инфратузилмаларини ривожлантириш, бу орқали эса аҳоли учун ҳаёт сифатини яхшилашни англатади [4]. Ушбу таърифларда қўлланилган ақлли шаҳарнинг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат: АКТ орқали алоқа имкониятларини яхшилаш, интеграциялашни амалга ошириш, мавжуд ресурслардан фойдаланишда самарадорликка эришиш, барқарор ривожланишни таъминлаш, атроф-муҳитга зарар етказмаслик ва ҳаёт сифатини яхшилаш. Шу нуқтаи назардан, смарт технологиялар билан интеграциялашган туризм дестинациялари барқарор ривожланишни таъминловчи инновацион туристик ҳудудлар бўлиб, ташриф буюрувчиларнинг тажрибаларини янада яхшилайти, туристлар оқимини оширади, иқтисодий самарадорликка эришишга кўмаклашади ва натижада аҳолининг ҳаёт сифатини оширишга хизмат қилади.

Бундан ташқари, Mosannenzadeh ва Vettorato [13] томонидан ақлли шаҳарни тасвирловчи структура ишлаб чиқилган бўлиб (1-расм), бунда **биринчи ҳалқа** нима учун ақлли шаҳарларни яратиш зарурлигини; **иккинчи ҳалқа** ақлли шаҳарларни яратишдаги асосий компонентларни; **учинчи ҳалқа** эса ақлли шаҳарларни яратишдаги иштирокчи томонларни кўрсатади; бундан ташқари ҳалқалар ёнида алоҳида кўрсатилган 4 та тўртбурчакда ақлли шаҳарларни яратиш жараёнининг қандай амалга оширилиши ҳақида маълумотлар берилган. Ушбу олимларнинг тадқиқот хулосаларига кўра, “Ақлли шаҳар” барқарор ва ҳаёт сифати юқори бўлган шаҳар бўлиб, унинг мақсади хизматлар бозори ва инфратузилмани такомиллаштиришда АКТни қўллаш ҳамда унинг асосий манфаатдор томонлари, яъни фуқаролар, университетлар, ҳукумат, индустриялар, молиявий институтлар, лойиҳачилар ва дастурчилар ўртасидаги ҳамкорликни йўлга қўйишдир. Бундан ташқари, ижтимоий капиталга инвестицияларни жалб қилиш, шунингдек, 1-расмда иккинчи ҳалқада кўрсатилган ақлли шаҳарнинг асосий устунлари интеграциясини амалга ошириш ҳам долзарб ҳисобланади. Юқорида келтирилган йўналишлар орқали шаҳарнинг муҳим масалаларини, яъни аҳоли саломатлигини, хавфсизлигини ҳамда ижтимоий ривожланишни таъминлаш, мобилликни кучайтириш, ресурслардан фойдаланишни оптималлаштириш, иқтисодий ўсишга эришиш ва бошқарув жараёнларида фуқаролар иштирокини қўллаб-қувватлаш масалаларини ҳал қилиш кўзда тутилган.

Шунингдек, ақлли шаҳар нафақат юқорида санаб ўтилган йўналишларни ёки ўз фуқаролари учун ҳаёт сифатини оширишни, балки кўплаб шаҳарлар учун даромад манбаи ҳисобланган туризмни ривожлантиришни ҳам мақсад қилиши зарур. Buhalis [14] ақлли туризм дестинациялари ақлли шаҳарлар ва туристик маҳсулотларнинг комбинациясидан бошланганлигини таъкидлайди. Шунингдек, ақлли туризм дестинацияларининг яна бир устун тарафи АТТ имкониятларидан самарали фойдаланган ҳолда, туристларнинг шахсий эҳтиёжларига эътибор бериши, уларга дестинацияда ўзлари излаган маълумотларни топишда ёрдам бериши ва уларга ғамхўрлик қилишидир. Бу пировардида дестинацияда хизмат сифатини яхшилайти ҳамда унинг рақобатбардошлигини оширади [6,7,15].

1-расм. Ақлли шаҳарни тасвирловчи структура¹

Buhalis [14] тадқиқотларига асосан, муваффақиятли туризм дестинацияларини яратишда куйидаги муҳим бта “А” инobatга олиниши лозим: (1) диққатга сазовор жойлар (attractions), яъни табиий, инсон қўли билан яратилган маданий дам олиш масканлари (тоғлар, кўнгилочар истироҳат боғлари ва мусиқа фестиваллари); (2) очиқлик, фойдаланиш имконияти (accessibility), яъни дестинацияга олиб борадиган йўналишлар, мавжуд терминаллар ва тегишли жамоат транспортларидан иборат бўлган барча транспорт тизими тушунилади; (3) қулайликлар (amenities), яъни яшаш қулайликларини, яшашни осонлаштирадиган барча хизматларни, яъни турар жой, гастрономия ва дам олиш имкониятларини тавсифлайди; (4) мавжуд пакетлар (available packages), яъни туристлар эътиборини тегишли дестинациянинг ўзига хос хусусиятларига йўналтириш учун туристик хизмат кўрсатувчилар ва туризмни қўллаб-

¹ Манба: Mosannenzadeh ва Vettorato, 2014

қувватловчилар томонидан ишлаб чиқилган хизмат пакетларининг мавжудлигини англатади; (5) мавжуд машғулотлар ва тадбирлар (activities), яъни асосан сайёҳларни белгиланган жойга ташриф буюришга ундайдиган борар жойидаги барча мавжуд машғулот ва фаолият турларини ифодалайди; (6) ёрдамчи хизматлар (ancillary services)-бу банк, почта алоқаси ва шифохона каби асосан туристлар учун мўлжалланмаган кундалик фойдаланиш хизматлари. Туристик дестинацияларнинг юқори рақобатбардош бўлиши учун ҳар бир бта “А”ни оптимал ҳолда ва тўғри амалга ошириш муҳим ҳисобланади [2].

Ақлли шаҳарлар ва туризм дестинацияларида мавжуд муаммоларни бартараф этиш учун барқарор ечимларни амалга оширишда турли мураккаб ва инновацион технологиялардан фойдаланиш назарда тутилади. Лекин, технологиялар борасида етарли саводхонликка эга бўлмаган кўпчилик фуқаролар ва туристлар АКТдан фойдаланишда қийинчиликларга дуч келиши мумкин. Шу сабабли, ҳар бир шаҳар ёки туристик дестинация ўзида мавжуд имкониятларидан ва хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда, уларга мос фойдаланиш осон АТТни тадбиқ қилиши, жумладан туристик мобил иловалардан фойдаланишни йўлга қўйиши муҳим [2]. 1-жадвалда ақлли туризм иловалари ва туризм дестинацияларининг ўзаро боғлиқлигини, шунингдек бир қатор ақлли хизматларни кўриш мумкин. Бундан ташқари, ушбу жадвалда юқорида санаб ўтилган 6А ва туристик дестинациялар хусусиятлари ақлли туристик иловаларнинг бажарадиган фойдали функциялари билан қандай бирлаштирилиши ҳамда сайёҳлик дастурларини амалга оширилиши кўрсатиб берилган.

1-жадвал.

Ақлли туризм дестинациялари ва туризм иловаларининг ўзаро боғлиқлиги¹

Туризм иловалари	Бажарадиган Функциялари	Дестинация компонентлари (6А)	Ақлли туризм дестинациялари хусусиятлари, ўлчовлари
AR иловаси дестинациянинг рақамли муҳитидан баҳраманд бўлиши	Талқин қилиш (interpretation)	Диққатга сазовор жойлар (attractions)	Ақлли инсонлар, ақлли мобиллик
Автоуловларнинг жорий ҳолати ва жойлашуви ҳақида маълумотларнинг олиш учун автоуловни кузатиш ва мониторинг қилиш тизими	Режалаштириш	Фойдаланиш имконияти (accessibility)	Ақлли яшаш шароитлари, ақлли мобиллик
Меҳмонхоналар атроф-муҳитни муҳофаза қилиш борасида энергия аудитини шакллантириш ва амалга ошириш учун энергияга бўлган талабни башорат қилишга қодир бўлиши	Барқарорлик	Қулайликлар (amenities)	Ақлли муҳит
Сайёҳлар учун бир қатор мавжуд пакетларни таклиф қилувчи электрон саёҳат йўриқномалари каби кўплаб хизматларни тақдим этадиган кўп тилли иловалар	Йўналтириш, такликлар бериш (ингл. guiding)	Мавжуд пакетлар (available packages)	Ақлли одамлар, ақлли мобиллик

¹ Манба: Buhalis ва Amaranggana, 2014

Мобил қурилмалар ёрдамида яқин атрофдаги диққатга сазовор жойлар ҳақида маълумотлар олиш учун НФС NFC (Near-Field communication - Яқин атрофдаги алоқа) теглари ва QR кодлари	Маркетинг	Мавжуд машғулотлар ва тадбирлар (activities)	Ақлли мобиллик
Сайёҳлар ўзлари учун қизиқарли хизматлар сифати ҳақида АТТ ёрдамида туристлардан тоғридан-тўғри ва тезкор фикр-мулоҳозалар олишга ёки ўз шикоятларини шаҳарда мавжуд шикоятларни бошқариш тизими	Тескари алоқанинг мавжудлиги, фикр-мулоҳозалар олиш имкони (feedback)	Ёрдамчи хизматлар (ancillary services)	Ақлли яшаш шароитлари

Юқоридаги жадвалда ақлли туристик дестинациялар хусусиятлари сифатида ақлли мобиллик, аҳолига яратилган ақлли яшаш шароитлари, атроф-муҳитни ақлли муҳофазаси, аҳоли ва туристларнинг технологиялардан фойдаланиш борасида етарли билимга эга бўлиши назарда тутилган. Хусусан, смарт мобиллик транспорт соҳасини тубдан ислоҳ қилиш, барқарор ва хавфсиз транспорт инфратузилмасини яратиш, қулай пиёдалар ва велосипед йўлакларини шакллантириш, инновацион транспорт воситаларинидан фойдаланишни янада такомиллаштириш ҳамда йўл ҳаракатини (тирбандликни) самарали бошқариш тизимларини йўлга қўйишни ифодалайди. Шунингдек, аҳоли яшаш шароитларини ақлли технологиялар интеграцияси орқали яхшилаш муҳим ҳисобланади. Бунда, нафақат туристлар, балки шу ҳудудда яшовчи аҳоли учун ҳам сихатгоҳ ва дам олиш зоналари, жамоат кутубхоналари, кўнгилочар марказлар, таълим ва соғлиқни сақлаш муассасалари, яшил ҳудудларнинг мавжуд бўлиши, уларнинг АКТ билан оптимал интеграцияси амалга оширилганлиги ҳамда ҳудуддаги мавжуд ресурсларнинг самарали бошқарилиши назарда тутилган. Кейинги ўринда, ақлли муҳитни таъминлаш чораларининг амалга оширилиши муҳим босқичлардан бири ҳисобланади. Бунда ҳудуднинг экологик барқарорлигига, CO₂ эмиссиясини камайтириш ҳамда чиқиндиларни қайта ишлаш стратегияларининг амалга оширилишига, сув ва электр энергиясидан самарали фойдаланишга, шунингдек яшил майдон ҳудудларининг кенгайтирилишига эришиш асосий мақсад қилиб белгиналади. Яна бир муҳим масала, ақлли шаҳарларда яшовчи фуқароларнинг саводхонлик даражаси АКТ дан фойдаланишга етарли бўлишидир. Акс ҳолда, ақлли шаҳарларни барпо қилишдан кўзланган мақсадларга эришилмаслиги мумкин. Ўз навбатида, ақлли туризм дестинациялари муваффақияти учун унга ташриф буюраётган туристларнинг рақамли технологиялардан фойдаланиш борасида етарли саводхонликка эга бўлиши муҳим ҳисобланади.

Хулоса ва таклифлар. Юқорида келтирилган фикрлардан айтиш мумкинки, экологик жиҳатдан тоза, барқарор, яшашга қулай, АКТ билан интеграциялашган ва ривожланган шаҳар ақлли шаҳар ҳисобланади. Ақлли шаҳарларда асосий эътибор ўз фуқароларига қаратилса, ақлли туризм дестинациясида АКТ интеграцияси орқали туристлар тажрибасини яхшилаш ҳамда уларнинг эҳтиёжлари ва истакларига мос инфратузилма шароитларини яратишга эътибор қаратилиши лозим. Бу борада ривожланган мамлакатларнинг ақлли туризм дестинацияларида ахборот алмашинувини яхшилашга кўпроқ эътибор қаратилмоқда. Хусусан, одамлар саёҳат

қилишга етарли вақт топмаганида, жисмоний имконияти чекланган ҳолатда (масалан, ногиронлиги сабабли) ёки молиявий етишмовчиликлар сабабли саёҳатга бориш режаларини бекор қилганда ёки пандемия пайтида уйда қолса, уларга ўзлари орзу қилган дестинацияга виртуал саёҳат қилиш ва сайёҳлик тажрибасини яхшилаш учун реал вақтда VR ёки AR контентини таклиф қилиш муқобил ечим бўлиши мумкин. Тараққий этган давлатлар тажрибасидан маълумки, мамлакатлар узоқ муддатли стратегик мақсадларига эришишда, хусусан туризмни ривожлантиришда тегишли инфратузилма ва бир қатор муҳим шарт-шароитлар яратилиши керак. Шу сабабли, ақлли туризм дестинациясининг асосий мақсади жадал ривожланишга эришиш ҳамда маҳаллий ва халқаро миқёсда ўз рақобатбардошлигини оширишдир. Шунингдек, ақлли шаҳарлар ва туризм дестинацияларини ривожлантиришда инфратузилмани самарали шакллантириш ҳамда барқарор рақобатбардошликка эришиш борасидаги муҳим вазифалар ва амалга оширилаётган жараёнлардан ҳар бир манфаатдор томоннинг ҳабардорлиги талаб қилинади. Бунга эришишда ҳудуд инфратузилмасини яхшилаш орқали тегишли корхона ва ташкилотлар ўртасида кучли технологик алоқани таъминлаш лозим.

Шаҳарларни ва туризм дестинацияларини барқарор ривожлантириш учун оптимал ёндашув сифатида нафақат технологияга, балки ҳудудда истиқомат қилувчи аҳолига, айниқса уларнинг саводхонлик даражасини оширишга ҳам эътибор қаратиш мақсадга мувофиқдир. Бу орқали ҳудудда яратилган АКТ имкониятларидан самарали фойдаланишга ва барқарор ривожланишга, хусусан ахборот алмашинувининг яхшиланишига, тадбиркорлик субъектлари томонидан таклиф қилинаётган хизматларнинг рақамлашиш кўрсаткичларининг ошишига, мавжуд ресурслардан оқилона фойдаланишга, аҳоли ўртасида атроф-муҳитга дўстона муносабатнинг шаклланишига ҳамда аҳолига қулай шарт-шароитларнинг яратилишига эришиш мумкин. Бунда туристик дестинацияларда яшайдиган ёки фаолият кўрсатадиган технологик саводсиз одамларни янги технологиялардан самарали фойдаланиш бўйича ўқитишга эътибор қаратиш муҳим аҳамиятга эга.

Яна бир муҳим масала ақлли шаҳар инфратузилмасини шакллантиришда барқарорликни таъминлашдир. Атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва экологик тоза шароит яратиш учун стратегик режалар тузишда саноат, хизмат кўрсатиш ва қишлоқ хўжалиги соҳаларида табиат ресурсларидан оқилона фойдаланиш, аҳолининг ичимлик суви таъминоти, канализация ҳамда маиший ва саноат чиқиндиларини бошқариш тизимларига алоҳида эътибор қаратиш лозим. Бу туристик хизматларни макро даражада мамлакатнинг барқарор ривожланиш чора-тадбирлари билан боғлайди.

Юқорида кўрсатилган чора-тадбирларни амалга ошириш санаб ўтилган масалаларни ҳал қилишда, жумладан ақлли туризм дестинацияларида пайдо бўлаётган инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш билан боғлиқ муаммоларга ечим топишда ҳамда туризм шароитларини янада ривожлантиришда муҳим ҳисобланади. Бу нафақат туристларнинг тажрибасини ва дестинациядан қониқиш даражасини оширади, балки рақамли даврда туризм дестинацияларининг барқарор ривожланишига ҳам ҳисса қўшади.

Адабиётлар/Литература/References:

1. UNWTO. (2023). World Tourism Barometer, Vol.21, Issue 4, EXCERPT https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-11/UNWTO_Barom23_04_November_EXCERPT_v2.pdf?VersionId=Q3i27HkRVsyU9gSP6yV4NCgxZiPdHlrE
2. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2014). Smart tourism destinations. *Information and Communication Technologies in Tourism 2014* (pp. 553-564). Berlin-Heidelberg: Springer, DOI:10.1007/978-3-319-03973-2_40.
3. Gretzel, U., Sigala, M., Xiang, Z., & Koo, C. (2015). Smart tourism: foundations and developments. *Electronic Markets*, 25(3), 179-188.
4. Buhalis, D. (2019), "Technology in tourism-from information communication technologies to eTourism and smart tourism towards ambient intelligence tourism: a perspective article", *Tourism Review*, Vol. 75 No. 1, pp. 267-272. DOI:10.1108/tr-06-2019-0258
5. Huang, C.D.; Goo, J.; Nam, K.; Yoo, C.W. (2017). Smart tourism technologies in travel planning: The role of exploration and exploitation. *Inf. Manag.* 2017, 54, pp. 757–770
6. Azis N., Amin M., Chan S., Aprila C. (2020), "How smart tourism technologies affect tourist destination loyalty", *Journal of Hospitality and Tourism Technology* Emerald Publishing Limited, 1757-9880, DOI: 10.1108/JHTT-01-2020-0005
7. Pai Ch., Liu Y., Kang S., Dai A. (2020). "The Role of Perceived Smart Tourism Technology Experience for Tourist Satisfaction, Happiness and Revisit Intention", *MDPI, Sustainability*, 2020, 12, 6592; doi:10.3390/su12166592
8. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. In: Tussyadiah, I., Inversini, A. (eds) *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*. Springer, (2015). https://doi.org/10.1007/978-3-319-14343-9_28
9. Jeong, M. and Shin, H.H. (2019). "Tourists' experiences with smart tourism technology at smart destinations and their behavior intentions", *Journal of Travel Research*.
10. Pai, Ch.; Kang, S.; Liu, Y.; Zheng, Y. (2021). An Examination of Revisit Intention Based on Perceived Smart Tourism Technology Experience. *Sustainability* 2021, 13, 1007. <https://doi.org/10.3390/su13021007>
11. Zhang, Y., Sotiriadis, M. and Shen, S. (2022). "Investigating the Impact of Smart Tourism Technologies on Tourists' Experiences", *Sustainability*, Vol. 14 No. 5, p.3048. <https://doi.org/10.3390/su14053048>
12. No, E. and Kim, J.K. (2015). "Comparing the attributes of online tourism information sources", *Computers in Human Behavior*, Vol. 50, pp. 564-575.
13. Mosannenzadeh, F., and Vettorato, D. (2014). Defining smart city. A conceptual framework based on keyword analysis. *TeMA-Journal of Land Use, Mobility and Environment*.
14. Buhalis, D. (2000). Marketing the competitive destination of the future. *Journal of Tourism Management*, volume 21, pp. 97-116, [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(99\)00095-3](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(99)00095-3)
15. Bekjanov, D., and Matyusupov, B. (2021). Influence of innovative processes in the competitiveness of tourist destination. In *Innovation and entrepreneurial opportunities in community tourism* (pp. 243-263). IGI Global. chapter 14, doi: 10.4018/978-1-7998-4855-4.ch014.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/9 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).